

”MEIDÄN PERHEEN ARKI” – arviointilomake monimuotoisten perheiden käytössä

Sini Eräpuro

Kehittämistyö

Uusperheneuvoja-koulutus 2014

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	2
2. KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA	3
3. KAARINAN SOS-LAPSIKYLÄN PERHEPALVELUT	5
2.1. Perhepalveluiden periaatteet	7
2.2. Osallisuus ja kohtaaminen	7
2.2. Arviointilomakkeen käyttö	10
4. PERHEIDEN MONIMUOTOISUUS	14
4.1. Sijaisperheet	14
4.2. Sateenkaariperheet	15
4.3. Uusperheet	17
5. ARVIOINTILOMAKKEEN KEHITTÄMINEN	20
6. POHDINTA	24
LIITE: ARVIOINTILOMAKE ”MEIDÄN PERHEEN ARKI”	26-30

LÄHTEET

1. JOHDANTO

Kaarinan SOS-lapsikylä on vuonna 2003 valmistunut SOS-Lapsikylä ry:n sijaishuollon yksikkö, joka tarjoaa lastensuojelun perhehoitoa. Toimipiste tuottaa myös muita palveluita, joita ovat nuorille suunnatut palvelut sekä lapsiperheille suunnatut palvelut. Suomen SOS-Lapsikylä ry on osa kansainvälistä SOS Children Villages lastensuojelujärjestöä, joka toimii 135 maassa.

Kehittämistyön taustalla on ollut tarve kehittää perhepalveluiden käytössä olevaa arviointimenetelmää laajempaa asiakasryhmää palvelevaksi. Kehittämistyö liittyy Suomen Uusperheellisten liiton järjestämään Uusperheneuvoja-koulutukseen, jossa yksi tavoite on tuottaa työyhteisöä palveleva kehittämissuunnitelma, joka liittyy uusperhe-teemaan.

Tässä tehtävässä kerron ensin perhepalveluista, joiden käyttöön arviointilomake on alun perin kehitetty sekä kehittämistyön taustasta. Sen jälkeen pyrin avaamaan erilaisia perhetyyppisiä, jotka kehittämistyön näkökulmaksi on valittu ja lopuksi kuvaamaan sitä, miten arviointilomaketta on kehitetty vastaamaan paremmin mahdollisimman monenlaisen perheen arjen kuvaamiseen.

2. KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA

Kehittämistyön taustalla on ollut tarve muokata Kaarinan SOS-lapsikylän perhetyössä ja perhekuntoutuksessa käytettävää arjen arviointilomaketta. Meidän perheen arki- lomake on tehty alun perin perhetyön ja –kuntoutuksen asiakkaille tavoitteiden muodostumisen pohjaksi ja seurantaan. Perhetyön ja –kuntoutuksen asiakasperheet/-lapset omaavat useimmiten lastensuojelullista taustaa, minkä vuoksi lapsen hyvinvointiin on alkuperäisessä lomakkeessa kiinnitetty eniten huomiota. Lastensuojelun tehtävä on viime kädessä turvata lapsen hyvinvointi.

Arviointilomakkeen osa-alueet ovat lapsi, vanhempi ja koko perhe ja niiden kysymykset on valittu lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattorien mukaan. Keskiössä on lapsi ja lapsen arki. Hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit on otettu ikään kuin lomakkeen taustalla vaikuttavaksi eettiseksi tekijäksi, koska ajattelemme jokaisella lapsella olevan samat tarpeet ja oikeudet siitä riippumatta, millaiseen perheeseen lapsi syntyy tai millaiset lähtökohdat elämälleen saa. Hyvinvointivaltion tehtävä on tukea perheitä huolehtimaan lapsen tarpeista ja oikeuksien toteutumisesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on laatinut selvityksessään (2011) lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit, joiden avulla pyritään ilmaisemaan lasten elintaso ja elämänlaatua ja sitä kautta varmistamaan tietoon perustuva hyvinvointipolitiikka ja sen kehittäminen. Selvityksen perusteella lasten hyvinvoinnin indikaattoreita on kuusi; materiaallinen elintaso, terveys ja hyvinvointi, koulu ja oppiminen, turvallinen kasvuympäristö, osallistuminen ja sosiaalinen toiminta sekä yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu. Perhetyössä käytettävässä arviointilomakkeessa on kysymyksissä huomioitu kyseiset kuusi hyvinvoinnin osa-alueita, joita perhe itse yhdessä työntekijän kanssa arvioivat.

Arviointilomaketta oli tarve kehittää palvelemaan paremmin myös monimuotoisia perheitä. Kehittämistyön näkökulma on rajattu sateenkaariperheisiin, sijaisperheisiin ja uusperheisiin. Tähän mennessä arviointilomaketta on käytetty yhden vanhemman sijaisperheissä, kahden vanhemman sijaisperheissä, uusperhe-leskiperheissä, uusperheissä ja yksinhuoltajaperheissä. Siinä ei kuitenkaan ole huomioitu esimerkiksi uusperheiden tai yksinhuoltajaperheiden erityispiirteitä. Tämä on kehittämistyön lähtökohtana ja tavoitteena on ollut muokata arviointilomaketta siten, että mahdolliset perhemuodosta syntyvät erityishaasteet nousisivat näkyväksi perheelle itselleen, mutta myös heidän kanssaan työskentelevälle työntekijälle. Näin on mahdollista tukea perhettä paremmin haastavissa elämäntilanteissa.

Kehittämistyö on toteutettu siten, että Uusperheneuvoja-koulutuksen aikana olen haastatellut kolmea uusperhettä ja kartoittanut heidän arkeaan. Näistä haastatteluista saatuja kokemuksia ja sijaisperheiltä saatuja kokemuksia sekä teoriatietoa yhdistelemällä olen muokannut lomaketta tavoitteena huomioida perheiden monimuotoisuus ja erityispiirteet.

3. KAARINAN SOS-LAPSIKYLÄN PERHEPALVELUT

Perhepalvelut on yläkäsite kolmelle eri perhetyön muodolle, joita Kaarinan SOS-lapsikylä tarjoaa palvelunhankkijoille. Perhetyö on perheen kotona tapahtuvaa suunnitelmallista ja tavoitteellista työtä, jonka tarkoituksena on tukea perheen omia voimavaroja. Perhetyön asiakas on koko perhe. Perhetyön yksi tehtävä on tukea vanhempia kasvatustehtävässä mutta keskeistä työskentelyssä on turvata myös lapsen etu. Perhekuntoutus on myös kotona toteutettavaa koko perheen kuntoutusta, jota voidaan tehostaa tarvittaessa laitosjaksoin SOS-lapsikylässä. Kuntoutus voidaan toteuttaa kokonaan myös kuntoutusyksikössä. Kuntoutuksen pääpaino on perheen arjen ja vuorovaikutuksen edistämisessä.

Perhekuntoutuksen ja perhetyön (kotiin annettavan tuen) lisäksi Kaarinan SOS-lapsikylä tarjoaa perhetyötä omassa kodissa toimiville sijaisperheille (kotiin annettava tuki sijaisperheille).

KOTIIN ANNETTAVA TUKI

Matalankynnyksen perhetyötä perheen kotona

Varhaisessa vaiheessa tarjottava tuki

Lasten ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen tukeminen

Arjen hallinnan mallittaminen ja tukeminen

Tarvittaessa työparityöskentely

Tavoitteet perheen kanssa, perheen oman arvion mukaisesti

KASVATUKUMPPANUUDEN LUOMINEN

PERHEKUNTOUTUS

Lastensuojelun asiakasperheille

Kotona/SOS-lapsikylässä toteutettavaa kuntoutusta

Strukturoitu prosessi

Työparityöskentely

Selkeät tavoitteet perheen ja lähettävän tahon kanssa

Arjen hallinta

Vuorovaikutuksen edistäminen

KORJAAVA TYÖSKENTELY

KOTIIN ANNETTAVA TUKI SIJAISPERHEILLE

Kotiin annettavaa perhetyötä

Tavoitteena tukea sijaisvanhempien kasvatustyötä ja jaksamista

Kiintymyssuhteen rakentamisen tukeminen

Erityishaasteisiin vastaaminen

PERHEHOIDON TUKEMINEN

2.1. Perhepalveluiden periaatteet

Perhepalveluiden avainsanoja ovat **asiakslähtöisyys, avoimuus, laadukkuus ja kasvatuskumppanuus**. Asiakslähtöisyyden takaa perheen tarpeista lähtevä toimintamalli, jossa myös lapsi huomioidaan ikätasoisesti perhetyön suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Avoimuuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että perhetyöntekijä on kaikessa avoin suhteessa perheeseen. Kaikki kirjaukset tehdään mahdollisuuksien mukaan yhdessä perheen kanssa tai ne ovat ainakin asiakkaan luettavissa. Palvelun hankkijalle lähtevät koosteet ja raportit laaditaan yhdessä perheen kanssa. Perheellä ja palvelunhankkijalla on oikeus laadukkaaseen palveluun, jota mitataan, seurataan ja kehitetään. Kasvatuskumppanuus syntyy luottamuksesta ja yhteisestä päämäärästä, joka on toiminta lapsen parhaaksi. Työntekijän rooli ei ole arvioiva ja ohjaava vaan tukea antava ja keskusteleva.

Perhepalveluiden teoreettinen viitekehys pohjautuu *kiintymyskeskeisen vanhemmuuden tukemiseen ja rakentamiseen*. Sen pohja on kiintymyssuhdeteorioissa. Keskeistä on perheen *vuorovaikutuksen tukeminen ja arjen toimintojen sujuminen*. Perhepalveluita toteutetaan erilaisin menetelmin ja välinein, jotka valitaan kunkin perheen tilanteen mukaan edistämään yhteisiin tavoitteisiin pääsyä. Jokaiselle perheelle tehdään palvelusuunnitelma, johon määritellään työskentelyn tavoitteet. Tavoitteita varten jokainen perhe tekee itse arvion oman arkensa sujuvuudesta (Meidän perheen arki). Arviota tarkastellaan yhdessä ja sen pohjalta valitaan tavoitteet. Sitä käytetään myöhemmässä vaiheessa myös tavoitteiden toteutumisen seurantaan.

2.2. Osallisuus ja kohtaaminen

Meidän perheen arki- lomake on tehty alun perin perhetyön ja –kuntoutuksen asiakkaille tavoitteiden muodostumisen pohjaksi ja seurantaan. Arviointilomakkeessa keskitytään paljon perheen arjen sujuvuuteen, koska se voidaan nähdä yhtenä keskeisimpänä tekijänä

lapsen hyvinvoinnille. Lisäksi arviointilomake on kehitetty perhetyöntekijöiden käyttöön ja heidän työnsä on nimenomaan tukea lapsen ja koko perheen arkea.

Lastensuojelun kentässä tehtävä työ pitää sisällään usein kaksijakoisen roolin tukea tarjoavana ja toisaalta arviointia ja kontrollia sisältävänä toimena. Perheiden kanssa tehtävään työhön kehitetty arviointilomake on haluttu tuoda lastensuojelun työkenttään toisesta tulokulmasta ja sen lähtökohtana on perheen oma arviointi. Tämän toivotaan myös lisäävän perheen osallisuutta ja vaikuttamista omiin asioihinsa.

Kirsi Koivuniemi on opinnäytetyössään Perheen arvioinnista yhteistyöhön (2013) pyrkinyt lisäämään perhetyön asiakkaiden osallisuutta kehittämällä uudenlaisen arviointimenetelmän. Kehittämistyön myötä asiakas on haluttu nähdä kohteen sijaan toimijana. Osallistavan arvioinnin avulla on haluttu tukea tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden, demokratian ja vapauden periaatteita. Näiden periaatteiden toteutuessa asiakas voi itse aktivoitua kehittämään omaa elämäänsä. Tämä muutos voidaan nähdä voimaantumisen prosessina, jota ei voi tuottaa toinen ihminen. Siihen vaikuttaa toimintaympäristön olosuhteet ja se tapahtuu vapaana ulkoisesta pakosta. (Koivuniemi, 2013.) SOS-lapsikylän perhepalveluissa osallistava arviointi tarkoittaa perheen tarpeista lähtevää arjen sujumisen arviointia, jossa perhe itse nähdään toimijana omassa prosessissaan.

Minna Laitila on väitöskirjassaan Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä (2010) tutkinut ja kuvannut asiakkaan osallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä mielenterveys- ja päihdetyön asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Osallisuus voidaan määritellä sekä keinona tavoitteen saavuttamiseksi että päämääränä itsessään. Osallisuus voidaan määritellä asiakaslähtöisyyden rinnakkaiskäsitteeksi, jolloin palvelun tavoitteellisuus kohtaa asiakkaan kokemusmaailman. Aito asiakaslähtöisyys voi toteutua vain asiakkaan kokiessa osallisuutta. Tutkimustulosten mukaan osallisuus toteutui kolmella eri tavalla. Se toteutui osallisuutena omaan hoitoon ja kuntoutukseen, osallisuutena palveluiden

kehittämiseen ja osallisuutena palveluiden järjestämiseen. Tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden käsityksen mukaan asiakaslähtöisellä työskentelytavalla oli vaikutusta asiakkaalle, yhteistyösuhteelle ja työntekijälle.

Osallisuuden mahdollistuminen vaatii mielestäni asiakkaan aitoa kohtaamista. Martti Lindqvist on teoksessaan *Auttajan varjo* (1996) kuvannut auttamistyötä persoonien kohtaamiseksi, jossa työn lähtökohtana meillä on jonkinlainen käsitys ihmisyydestä, ihmisenä olemisesta. Käsitykseen on vaikuttaneet havainnot, teorit, elämänhistoria, työkokemus ja koulutus. Näiden pohjalta teemme yleistyksiä ja hypoteeseja. Kohtaamistilanteessa, joka on vuorovaikutuksellista, on kuitenkin aina jotain uutta, joka ei sovi ennakkokäsityksiimme. Näin ollen auttajan pitää olla valmis kaksisuuntaiseen prosessiin, jossa sekä auttajan että autettavan ymmärrys itsestä kasvaa. Asiakasta ei voi sovittaa pelkästään ennakkoon rajattuun teoreettiseen ihmiskäsitykseen vaan auttajan on kyettävä olemaan avoin kohtaamiselle. Jos kaikki tieto ja ajattelu sisällytetään tiukasti vain auttajan ammatillis-sosiaaliseen rooliin, persoonien kohtaamista ei tapahdu, koska tieto käsitteellistyy, teoretisoituu, tulee etäiseksi ja objektivoituu.

Persoonaa todentuu monien roolien kautta. Suhteessa eri tilanteisiin tai henkilöihin, ihminen ilmaisee itseään tavalla, joka on mielekäs juuri siinä suhteessa. Roolit ovat osa minuuttamme, ne voivat olla ulkoisia tai sisäisiä, menneisyydestä tai nykyisyydestä nousevia. Auttamistyö edellyttää asiakkaan tilanteen hahmottamista ja monenlaisissa rooleissa toimimista. Olennaista on, että auttaja pystyy sisäiseen roolin vaihtoon. Todellista kohtaamista tapahtuu, kun auttaja pystyy hetken katsomaan asiakkaan silmin, kuulemaan asiakkaan korvin ja tuntemaan asiakkaan tuntein. Tärkeää on, että auttaja tämän jälkeen palaa omaan rooliinsa auttajana ja ryhtyy asiakkaan peiliksi. Vastavuoroisessa suhteessa ei ole vallankäyttöä ja kosketuspintaa asiakkaan elämään on enemmän kuin tiukasti ammatillisessa suhteessa. Persoonan ja ammatillisuuden rytmittämistä prosessinomaisesti auttamissuhteessa voisi tiivistetysti kuvata seuraavanlaisesti:

1. Avun tarve ilmenee: Autettava saapuu tai saatetaan avun tarpeen äärelle.

2. Persoonat kohtaavat: Ihminen on toiselle ihminen → synnytetään toivo ja luottamus.
3. Hahmotetaan perustilanne, tavoitteet, periaatteet, työnjako, yhteistyön raamit.
4. Retki autettavan maailmaan alkaa: auttajan rooleissa vuorottelevat samaistuminen ja vetäytyminen.
5. Alkaa toiminnan ja väliintulojen vaihe, jossa ammatillisuus korostuu.
6. Alkaa jakamisen vaihe, joka on jälleen persoonien kohtaamista.
7. Lopuksi on vetäytymisen vaihe, jossa ammatillisuus korostuu ja tavoitteena on asiakkaan itsenäistyminen. (Lindqvist, 1996.)

Kaarinan SOS-lapsikylän perhepalveluissa osallisuus ja kohtaaminen nähdään toisiaan tukevinä toimintoina. Voidakseen tulla kohdatuksi asiakkaalla tulee olla osallisuutta omaan prosessiinsa alusta asti ja osallisuutta tukee aito kohtaaminen. Kyseessä on siis kehämäinen prosessi, jossa aito kohtaaminen lisää mahdollisuutta osallisuuteen ja päinvastoin.

2.3. Arviointilomakkeen käyttö

Perhe arvioi asteikolla 1-4 (1=sujuu tosi hyvin, ei huolestuta - 4=e ei suju, huolestuttaa), mitkä asiat perheen arjessa toimivat hyvin ja mitkä asiat eivät suju vaan huolestuttavat. Arviointi avataan yhteisellä keskustelulla ja sitä käytetään tavoitteiden muodostamisen pohjana. Työskentelyprosessin aikana sitä täytetään arviointivälineenä uudelleen.

Arviointi jakaantuu kolmeen osaan. **Lapseen liittyvät asiat:** lapsen terveys/fyysinen kehitys, lapsen henkinen kehitys ja hyvinvointi, lapsen arkeen liittyvät asiat kuten nukkuminen, syöminen, päivärytmi, peseytyminen, leikki, harrastukset ja omatoimisuus, lapsen

käyttäytyminen, tunteiden osoittaminen, siirtymät, mielialat, lapsen sosiaaliset suhteet, päihteidenkäyttö ja lapsen koulunkäynti/päivähoito.

Vanhempiin liittyvät asiat: oma terveys (fyysinen/psyykkinen), oma jaksaminen arjessa, oma päihteiden käyttö, vanhempien parisuhde, puolison terveys (fyysinen/psyykkinen), puolison jaksaminen arjessa, puolison päihteiden käyttö, lastenhoidon ja kasvatusvastuun jakautuminen, eriävät kasvatuseriaatteet, yhteydenpito sukulaisiin, ystäviin, taloudellinen tilanne ja kodinhoito.

Koko perheeseen liittyvät asiat: perheen yhteinen aika, lasten väliset suhteet, vanhempien ja lasten väliset suhteet, perheenjäsenten tapa ilmaista tunteita ja asioista sopiminen, yhteiset säännöt. Kaikissa osissa on myös vapaakenttä (Muu, mikä?), johon perhe voi kirjata asian, jota lomakkeessa ei ole valmiina.

Työntekijän tehtävä on arviointilomaketta tarkasteltaessa kysyä ratkaisukeskeisiä, tulevaisuuteen suuntaavia kysymyksiä, joiden tarkoitus on myös osallistaa perhettä; miten taloudellista tilannetta voisi parantaa, mikä lisäisi tyytyväisyyttä parisuhteeseen, millaista yhteistä tekemistä koko perhe tarvitsisi ja miten sen voisi toteuttaa, miten lapsen ihannepäivä sujuisi, millaista tukea päivähoidosta kaivattaisiin jne.

Perheen tekemän arvion pohjalta laaditaan yhdessä tavoitteet ja mietitään millä osoitetaan tavoitteen tulleen saavutetuksi (indikaattori). Perhe asettaa tavoitteeksi esimerkiksi ruokailun onnistumisen. Tämän tavoitteen toteutumisen indikaattoriksi voidaan sopia, että perheen ollessa samaan aikaan ruokapöydässä viitenä päivässä viikossa, tavoite on saavutettu. Tavoite voi olla myös saavutettu, kun kaikki perheen jäsenet kykenevät istumaan aloillaan ruokapöydän ääressä viiden minuutin ajan. Tavoite voi olla myös saavutettu, kun perhe saa valmistettua lämpimän aterian kerran päivässä tarjoilutavasta riippumatta. Tavoitteet asetetaan siis hyvin asiakaskohtaisesti ja arkilähtöisesti. On

helpompi lähteä tavoittelemaan aluksi konkreettisia asioita ja prosessin edetessä siirtyä vuorovaikutuksellisiin tavoitteisiin (jos tähän on tarvetta).

Oleellista on miettiä, mitä tavoitteisiin pääsy perheeltä vaatii. Vanhempien on hoidettava ruokaostosten teko ja varattava aikaa ruuan valmistukseen, lasten on tultava kotiin sovittuna aikana. Tavoitteesta riippuen myös koti on osattava rauhoittaa ruokailun ajaksi. Tavoitteet ja niiden saavuttamisen keinot riippuvat siis pitkältä toisistaan ja ovat perhekohtaisia.

Perhe arvioi tavoitteiden toteutumista lomakkeen avulla työskentelyn eri vaiheissa ja päätösvaiheen seuranta tehtäessä. Työntekijä kerää arvioinnin tulokset yhteen. Yhdessä mietitään, miksi tavoite on saavutettu tai saavuttamatta. Työntekijän tehtävä on nostaa esiin huomaamansa onnistumiset ja vahvuudet, joita tavoitteisiin pyrittäessä on perheenjäsenistä noussut näkyviin. Tärkeää on muistaa asettaa tavoitteet riittävän matalalle, jotta perheen on mahdollista saada onnistumisen kokemuksia.

Työskentely tapahtuu dialogin ja toiminnallisuuden kautta. Dialogin avulla tietoisesti sanoitetaan asioita, tapahtumia ja tunnetiloja, opetellaan olemaan vuorovaikutuksessa oman elämän tarkastelun kautta. Viikoittainen arviointi ja ns. suunnan tarkastaminen kuuluvat osana perheen vuorovaikutuksen oppimisprosessiin. Toiminnallisuudella tarkoitetaan arjen toimintoihin osallistumista ja arjen mallittamista. Toiminnallisuus liitetään vahvasti ratkaisukeskeiseen ajattelutapaan, jossa pyritään lisäämään perheen omaa pärjäävyyttä. Ei ole välttämätöntä olla samaa mieltä siitä, mikä on ongelmien syy vaan keskeistä on vahvistaa perheen arjessa selviämistä miettimällä konkreettisia, arkea helpottavia tekijöitä. Toiminnallisuuteen kuuluu tärkeänä osana yhteisen ilon ja mielihyvän tuottaminen ja jakaminen. Yhteisen elämyksen kokemuksesta jää yhteisiä, positiivisia muistoja. Näillä pyritään voimaannuttamaan ja osallistamaan perhettä olemaan toimijoina omassa muutosprosessissaan. Tätä kautta on mahdollista vahvistaa myös kiintymyskeskeistä vanhemmuutta.

Viime kädessä perheiden parissa tehtävä arkeen liittyvä työ ei ole väline- tai menetelmäviidakon läpi raivaamista vaan arjen jakamista ja yhdessä elämistä, jossa tähdätään kumppanuuteen, jonka myötä perhe pärjää työskentelyn loputtua omillaan.

3. PERHEIDEN MONIMUOTOISUUS

Monimuotoisilla perheillä tarkoitetaan perheitä, jotka poikkeavat jotenkin oletetusta perheestä (ydinperhe) esimerkiksi perheenjäsenten lukumäärän, sukupuolen, perheeseen tulemisen tavan tai biologisten ja juridisten suhteiden puolesta. Yleensä monimuotoisten perheiden ilot, surut ja ongelmat ovat hyvin samankaltaisia kuin muidenkin perheiden. Useat perheet voivat olla monimuotoisia useammalla tavalla. Perhe voi olla esimerkiksi kahden kulttuurin adoptioperhe, lapsettomuudesta kärsivä uusperhe, tai sateenkaari-leskiperhe. (www.monimuotoisetperheet.fi). Olen rajannut näkökulmani kolmeen perhetyyppiin, sijaisperheet, uusperheet ja sateenkaariperheet. Seuraavaksi esittelen lyhyesti näiden kolmen perhetyypin rakennetta ja haasteita suhteessa arkeen.

3.1. Sijaisperheet

Sijaisperheellä tarkoitetaan tässä yhteydessä perhettä, joka on ottanut tehtäväkseen vastata kunnan sijoittaman huostaan otetun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Sijaisperheenä voi toimia lapseton perhe tai perhe, jossa on lapsia tai yksittäinen henkilö. Sijaisperheen vanhemmilla voi olla sukulaisuussuhde sijoitettuun lapseen. Sijaisperheet valmennetaan tehtäväänsä ja he saavat tehtävästään palkkion. Sijaisperhetoiminta on perhehoitoa, joka on lastensuojelun alaista toimintaa. Perhehoidon yhtenä tarkoituksena on antaa lapselle mahdollisuus perusturvallisuutta edistävään perhe-elämään ja läpi elämän kestäviin ihmissuhteisiin. (Pride-kirja, 2008.)

Sijaisvanhemmat joutuvat pohtimaan valmiuksiaan ennen lapsen sijoittamista perheeseen. Sijaisvanhemmilta edellytetään kykyä suojella ja hoivata lasta, kykyä tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon hänet kehitykselliset viiveensä, kykyä tukea lapsen suhteita

syntymävanhempiin ja muihin läheisiin, kykyä sitoutua lapseen ja toimia luotettavana aikuisena läpi elämän ja kykyä tehdä yhteistyötä lapsen asioissa. (Pride-kirja, 2008.)

Sijaisperhe kohtaa monenlaisia haasteita. Lapsen tulo sijaisperheeseen muuttaa perheen rakennetta ja vuorovaikutussuhteita. Perheen vanhempien yhteinen aika useimmiten vähenee, biologiset sisarukset voivat kokea mustasukkaisuutta ja hämmennystä ja perheen ympärille muodostuva verkosto sijaislapsen biologisine verkostoineen ja sosiaalityöntekijöineen saattavat lisätä perheen paineita. Perheen omat rutiinit, traditiot ja käyttäytymismallit ovat sijoitettavalle lapsille vieraita ja uusia ja niiden omaksuminen ei suju mutkattomasti. Koko perheeltä vaaditaan sitoutumista ja sietokykyä muutoksissa. (Pride-kirja, 2008.)

3.2. Sateenkaariperheet

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan perheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön (www.monimuotoisetperheet.fi). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöllä tarkoitetaan homo-, lesbo-, bi- ja transihmisiä (Jämsä, J. toim. 2008).

Sateenkaariperheiden arki on hyvin pitkälti samanlaista iloineen ja suruineen kuin muidenkin lapsiperheiden arki perhemuodosta riippumatta. Sateenkaariperheet itsessään voivat olla hyvinkin erilaisia. Yleensä perheitä yhdistää vahva sitoutuminen lapsen elämään ja tarkka suunnittelu. Toisaalta sateenkaariperheiltä puuttuu kulttuuriset perhemallit. Tämä voi olla vapaus tai painetta luova tekijä. Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat juridisesti hyvin erilaisessa asemassa. Sateenkaariperheet ovat vähemmistö asemansa lisäksi usein myös muuten monimuotoisia; perheet voivat lisäksi olla uusperheitä, yhden vanhemman perheitä jne. (Jämsä, J. toim. 2008.)

Vaikka YK:n Lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan kaikkien lasten oikeuksien koskettavan jokaista lasta vanhemmista riippumatta, tämä ei toteudu esimerkiksi sateenkaariperheiden

lasten saamissa palveluissa. Sateenkaariperheiden vanhempien parisuhteen muodon vuoksi perheillä ei ole oikeutta tasavertaisiin palveluihin ja perhevapaisiin ja sateenkaariperheiden vanhemmat voivat jäädä ilman riittävää tukea vanhemmuudelle ja parisuhteelle. Sateenkaariperheiden lapsilla on usein useampia tosiasiallisia vanhempia, jotka eivät kuitenkaan juridisesti ole lapsen vanhempia, mutta joilla on tosiasiallinen ja merkityksellinen suhde lapseen. (Jämsä, J. 2008.)

2000-luvulla on tehty erinäisiä tutkimuksia sateenkaariperheisiin liittyen. Hetero- ja lesboparien vanhemmuutta ja parisuhdetta vertailevassa tutkimuksessa (Bos 2004) ei löydetty eroja parisuhteen tai vanhemmuuden kokemuksesta, kasvatuspäämääristä, ajankäytöstä tai sosiaalisen tuen saannista. Biologiset lesboäidit olivat kuitenkin tutkimuksen mukaan tyytyväisempiä puolisonsa vanhemmuuteen kuin heteroäidit miestensä vanhemmuuteen. Ei-biologiset lesboäidit (sosiaaliset äidit) joutuivat perustelemaan vanhemmuuttaan ulkopuolisille enemmän kuin heteroisät. McCallum ja Golombock (2004) seurasivat tutkimuksessaan lasten kehitystä yksinhuoltajalesboperheissä, yksinhuoltajaheteroperheissä ja heteroparien perheissä. Perheiden äitien mielenterveydessä ei löytynyt eroja eikä myöskään äitien suhtautumisessa lapsiin. Isättömissä perheissä äidit olivat luonnollisesti enemmän lapsen saatavilla. Lasten oireilussa, ystävyysuhteissa tai koulunkäynnissä ei ollut eroja sen mukaan millainen perherakenne heillä oli. Tutkimustulokset ovat osoittaneet toistuvasti, että tärkeintä lapsen kehitykselle on perheen vuorovaikutussuhteet ja sateenkaariperheiden lapset kehittyvät kuten muutkin lapset. (Solantaus, T. 2008)

Setan Sateenkaariperhetyön projekti ja Helsingin yliopiston Kristiina-instituutti keräsi vuonna 2006 sateenkaariperheiden kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista ja kouluista sekä perheiden juridisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta. Tyytyväisimpiä sateenkaariperheet olivat päivähoiton palveluihin sekä äitiyshuoltoon. Perheneuvonta ja lastenvalvojapalvelut koettiin epäonnistuneimmiksi. 21% kyselyyn vastanneista oli kokenut syrjintää hyvinvointipalveluissa. 36% pelkäsi tai odotti kokevansa syrjintää. (Jämsä, J. 2008.)

3.3. Uusperheet

Tilastokeskus määrittelee uusperheen perheeksi, jossa asuu alle 18-vuotias vain toisen vanhemman lapsi (www.stat.fi/meta/kas/uusperhe.html). Tilastokeskuksen määritelmä jättää ulkopuolelle ne perheet, joissa vanhemman biologinen lapsi vierailee esimerkiksi joka toinen viikonloppu.

Tosiasiallisesti uusperhe voidaan määritellä monella tavalla. Lähtökohtaisesti ajatellaan, että uusperheessä on jommankumman puolison lapsi/lapsia, joiden ei kuitenkaan ole pakko asua pysyvästi perheen kanssa. Toisaalta lapsi voi kuulua samaan aikaan kahteen eri uusperheeseen tai kuulua toisen vanhemman luona uusperheeseen ja toisen luona yhden huoltajan perheeseen. Lapset voivat määritellä perheensä yhdessä asumisen ja biologisten siteiden lisäksi myös sen mukaan ketkä asuvat yhdessä tai sen mukaan ketkä asuvat yhdessä, mutta lisäksi muualla asuva perheenjäsen puolisoineen kuuluu perheeseen. Perhe voidaan rajata oman alkuperäisen perheen jäsenten mukaan niihin, jotka asuvat saman katon alla tai oman alkuperäisen perheen jäsenten mukaan riippumatta siitä, missä perheenjäsenet asuvat. (Raittila & Sutinen, 2008.)

Hyvärinen & Hyvärinen (2013) ovat opinnäytetyössään Arki uusperheessä selvittäneet uusperheen arkeen vaikuttavia asioita sekä vanhempien kokemuksia arjen haasteista ja voimavaroista. He ovat opinnäytetyössään analysoineet aineiston tuloksia luokittelemalla arkeen vaikuttavat asiat kolmeen kategoriaan; kodin arki, lasten kulkeminen kotien välillä sekä oma hyvinvointi. Arkeen nähtiin vaikuttavan lasten tapaamis- ja kulkemiskuviot, jotka eivät aina olleet selkeitä. Ristiriitojen ratkaisu puolueettomasti ja kasvatusvastuun jakaminen nousivat esille vastauksista. Lastenhoitoapua, yhteistä parisuhdeaikaa ja kotitöiden tasapuolista jakamista toivottiin.

Uusperheiden haasteita on myös kuvattu Raittilan ja Sutisen teoksessa *Huonetta vai sukua – Elämää uusperheessä*. Uusperheen syntyyn sisältyy aina ero vanhasta. Sekä lapset että uusperheen aikuiset voivat kokea lojaalisuusristiriitaa suhteessa vanhaan ja uuteen perheeseen. Uutta suhdetta koettelee myös epäonnistumisen pelko entisen elämän kariutumisen vuoksi. Uusperheellä ei ole institutionaalista asemaa, siihen ei päde yhteisesti ja yleisesti hyväksytyt sopimukset. Myös rooleihin ja asemaan liittyvä epävarmuus näyttäytyy uusperheen haasteena. Uusperheen jäsenet eivät välttämättä tiedä mitä heiltä odotetaan tai omat kuvitelmat toisten odotuksista ovat ristiriidassa omien odotusten kanssa. Uusperheen jäsenet tasapainoilevat arjessa kukin tavallaan miettiessään osallistuako, vetäytyäkö, antaako, vaatiako, lähentyäkö, sopeutuako, kapinoidako, ymmärtääkö vai ei. Epävarmuus rooleissa häiritsee myös uusperheen ja entisen ydinperheen välistä suhdetta. Uusperheellä ei ole ydinperheen yksityisyyttä, mennyt kulkee aina osittain mukana. (Raittila & Sutinen, 2008.)

Uusperheen identiteettiä voi horjuttaa ulkopuolisuuden ja vierauden tunteet. Jos perhettä jäsenineen kuvaisi kehänä, ydinperheen jäsenet ovat aina saman kehän sisäpuolella. Uusperheessä vanhemmuus ja parisuhde eivät saumattomasti liity toisiinsa aiheuttaen sen, että joku jää aina kehän ulkopuolelle. Ulkopuolisuuden tunnetta on omiaan lisäämään puhumattomuus ja uusperheen yhteisten muistojen ja uusien yhteisten tapojen puute. (Raittila & Sutinen, 2008.)

Yksi uusperheen haasteista on harhaanjohtavat myytit kuten ”ilkeä äitipuoli”, ”äidit ovat parasta lapsilleen” tai ”naiset rakastavat kaikkia lapsia”. Ne kohdistuvat äitiyteen ja äitipuolena oloon, parisuhteeseen ja lapsiin. Uusperheen arkea saattaa hankaloittaa myyttien muovaamat ennakoasenteet ja –käsitykset ympäristön taholta, uusperheen vanhemmalta itseltään tai esimerkiksi biologisen vanhemman taholta. (Raittila & Sutinen, 2008.)

Uusperheen arkeen kuuluvat myös perheenjäsenten erilaiset odotukset. Erilaisten perhekulttuureiden yhteensovittaminen voi aiheuttaa erimielisyyttä, jonka välissä uusperheen jäsenten on yritettävä tasapainoilla. On mietittävä perheen sisäistä hyvinvointia,

tasapuolisuutta lasten välillä, mustasukkaisuutta, kateutta, aikatauluja ja asumisjärjestelyjä. Uusperheen jäsenten keskinäisten suhteiden muodostuminen voi viedä yllättävän paljon aikaa ja siihen voi sisältyä valtataistelua ja vertailua. (Raittila & Sutinen, 2008.)

Uusperheen aikuisten kahdenkeskisen ajan vähyys kuuluu uusperheen arkeen ja on omiaan lisäämään arjen kuormittavuutta. (Raittila & Sutinen, 2008.) Malisen ja Larkelan teoksessa Parisuhde – uusperheen ydin (2011) on kuvattu toimivaa uusparisuhdetta parisuhteen kehrämallin avulla. Uusparisuhteen kehrän osa-alueita ovat suhde ex-elämään ja elämänarvot, vanhemmuuden hoitaminen yhdessä, uusperheen tulevaisuus, rakastunut pari uusperheessä ja sen tila, uusperheen ja –parin kehitysvaiheet, uusparin muotoutuminen ja ulkopuolisuuden tunne. Kehrän osa-alueita eletään vuorovaikutuksen kautta ja puolisoitten näkemykset niistä voivat olla suurestikin poikkeavia. Oleellista on, että osa-alueiden toimiessa riittävän hyvin, uusparisuhte on kehittyvä ja dynaaminen.

Eron jälkeinen vanhemmuus on lasten etu, mutta uusperheen haaste. Entiset puoliset saattavat käyttää valtaa tapaamisissa tai puuttua toisen luona elettyyn arkeen. Myös ristiriidat tavoissa, säännöissä ja käytännöissä kahden kodin välillä voivat aiheuttaa hankauksia uusperheen arjessa. Lapset voivat käyttää valtaa torjumalla vanhemman tai uusperheen uuden aikuisen. Eron jälkeen myös sukulaisuussuhteet muuttuvat ja yhteydenpito entisten sukulaisten välillä voi olla vaikeaa. Uusperheen tilanne muuttuu taas, kun lapset kasvavat ja aikuiset jäävät keskenään, tyhjään pesään. Puolisoille jää nyt kahdenkeskistä aikaa ja punnittavaksi jää kestäkö parisuhde ilman kovaa painetta vai oliko paine sittenkin voimavara. Yhteistä perhe-elämää on kuitenkin vielä edessä eri muodossa ja sovittavana onkin tulevaisuudessa vielä monen aikuistuvan nuoren tukemiseen liittyviä asioita ja tuleviin isovanhempien rooleihin sopeutumista. (Raittila & Sutinen, 2008.)

4. ARVIOINTILOMAKKEEN KEHITTÄMINEN

Haastattelin kolmea uusperhettä keräten heidän kokemuksiaan oman arjen haastavista tilanteista. Lisäksi kaksi sijaisperhettä täytti koeluontoisesti alkuperäistä arviointilomaketta ennen sen muokkaamista. Sateenkaariperhe-tyypistä en saanut käytännön näkökulmaa ja kokemusta kehittämistyöhön, vaan siihen käytin pelkkää teoretietoa. Lomake on ollut yksinhuoltajaperheiden käytössä, joista saatuja kokemuksia olen myös käyttänyt kehittämistyössä. Lisäksi keräsin teoria- ja tutkimustietoa kohderyhmäperheiden arjen toimivuudesta ja haasteista.

Uusperheisiin liittyen haastattelin kahden uusperheen molempia vanhempia sekä perheen äitiä, joka on elänyt lapsuutensa useassa uusperheessä. Uusperheiden haastatteluissa nousi selkeästi muutamia arjen sujuvuuteen vaikuttavia tekijöitä. Arjen sujuvuuteen vaikutti aikuisten näkökulmasta katsottuna paljon käytännön asioihin liittyvät tekijät, kuten lasten kanssa jaettava aika, asumistilojen ahtaus, liikkumiseen ja kuljettamiseen liittyvä logistiikka ja taloudellinen tasapaino. Uusperheessä lapsuutensa elänyttä aikuista haastateltaessa hänen kokemuksensa mukaan selvät arjen pulmat liittyivätkin aikuisten välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja lasten asemaan perheessä. Haastattelemissani uusperheissä ei eriäviä kasvatuseriaatteita tullut esille tai sitten ne oltiin onnistuttu ratkaisemaan tyydyttävällä tavalla. Uusperheiden vanhemmat kuvasivat vahvuuksiksi yhteisen huumorin ja molempien omat harrastukset ja vapaa-ajan, jolloin oli lupa hengähtää. (Haastattelut 21.-22.5.2014/Eräpuro).

Tein haastattelujen yhteydessä jokaiselle perheelle sukupuun ja kahdessa perheessä perheen isät rakensivat oman sosiaalisen atominsa kuvaamaan perheen vuorovaikutussuhteita. Näiden myötä nousi esille, että uusperheiden sisäinen rakenne koettiin toimivaksi ja vahvaksi, mutta suhteet ulkopuolisiin verkostoihin heilauttivat perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita. Myös perheen rakenteessa tapahtuvat muutokset heijastuivat suoraan perheen sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin. Yhden sukupuun teon yhteydessä keskustelimme siitä, miten vauvan

synnyttyä uusperheeseen, uusperheen sisään muodostui ydinperhe, joka jätti vanhemman lapsen ulkopuolelle uudesta ydinperheestä.

Sijaisperheiden kokemukset arviointilomakkeen käytöstä olivat pääosin positiivisia. Sijaisperheiden verkostoon kuuluu kuitenkin lukuisia muita henkilöitä kuin jonkinlaisen sukulaisuussuhteen sijaisvanhempaan tai sijoitettuun lapseen omaavia henkilöitä ja näiden suhteiden sujumuuteen arvioinnissa ei oltu varattu lainkaan tilaa. Toisaalta eräs sijaisvanhemmista oli arvioinut joitain tekijöitä rinnastaen lapsen muun arjessa vaikuttavan hoitotiimin puolison rooliin ja tehtäviin (kasvatusperiaatteet, -vastuu, asioista sopiminen).

Perherakenteen systeemin tarkastelua voi lähestyä kolmio-mallin avulla. Lapsi syntyy kolmioon, joka hajoaa uuden lapsen syntyessä tai tullessa perheeseen. Joku jää kolmion ulkopuolelle uusien perheenjäsenten liittyessä rakenteeseen ja tällöin ulkopuolisuuden tunteiden kokemukset ovat mahdollisia. (Malinen & Larkela, 2011.) Sijaisperhe on kuin uusperhe, jossa eletään kolmiosuhteissa. Kolmioita rakentuu perheen sisään, suhteessa biologisiin vanhempiin ja suhteessa sijaisperhettä tukevaan tiimiin. Kun kolmion jotakin kulmaa heilauttaa, koko kolmio heilahtaa. Kuten uusperheissä myös sijaisperheissä menneisyys on aina osa perhettä lasten kautta.

Sateenkaariperheiden haasteet liittyvät paljon yhteiskunnalliseen asemaan, tai sen puuttumiseen ja perheen kohtaamiseen. Jokainen perhe on omanlaisensa ja työskennellessä tulee ottaa huomioon koko perheen tilanne. Lainsäädäntö ei vielä tunnista sateenkaariperheiden oikeuksia, mutta lapsen elämässä vaikuttavat aikuiset, laillisen asemansa puutteesta huolimatta, ovat lapsen lähipiiriin kuuluvia ja muodostavat merkittäviä ihmissuhteita lapselle. Sateenkaariperheiden parissa on oltava valmis kohtaamaan moninaisuutta ja osattava erottaa, että perheiden ongelmat ovat monitahoisia eivätkä liity vanhempien seksuaaliseen suuntautumiseen. (Jämsä, J, 2008.)

Näihin kokemuksiin ja teorioihin peilaten arviointilomakkeeseen oli tarpeen lisätä osioita, joissa perhe miettii suhteidensa monimuotoisuutta ja vuorovaikutussuhteiden laatua, arjen käytäntöjen sujumista, parisuhteen toimivuutta ja erilaisten roolien muotoutumista. Lomakkeessa lähtökohta on ollut lapsen perustarpeissa, jotka voidaan nähdä samanlaisina perhemuodosta riippumatta. Alun perin lomakkeessa oli 33 kysymystä, joita muokkasin ja tarkensin seuraavasti:

Lapsen arjen arviointiin (kysymykset 1-9) laajensin osiota, jossa arvioidaan lapsen sosiaalisia suhteita (kysymys 5). Erittelin suhteet vanhempaan, jolla tarkoitetaan samassa taloudessa asuvaa vanhempaa ja eri taloudessa asuvaan vanhempaan eli etävanhempaan. Lisäksi erittelin sisarusuhteet täyssisaruksiin ja uussisaruksiin/sijaissisaruksiin. Päädyin tähän, koska arvioinnin täyttää aikuinen. Lapset eivät välttämättä erottele sisarusia biologisen suhteen mukaan, mutta aikuiset usein kiinnittävät huomiota lasten väliseen vuorovaikutukseen, joka aikuisten näkökulmasta katsottuna voi ilmetä erilaisena eri suhteissa. Lapsi-osioita on tämän hetkessä lomakkeessa kaksi samanlaista, koska jokaisesta lapsesta täytetään oma. Lomaketta käytettäessä siihen lisätään osioita perheen lasten lukumäärän mukaisesti.

Vanhempi-osiota (kysymykset 9-20) muokkasin siten, että puolisoitten väliseen parisuhteeseen kiinnitetään enemmän huomiota. Parisuhteeseen laajensin kysymystä 13. Siinä parisuhdetta tarkastellaan osittain uusparisuhteen kehrän osa-alueiden kautta. Siinä vanhempi arvioi parisuhteensa yhteisen ajan määrää, läheisyyttä ja kiintymystä, riitelyä, kasvatusvastuun jakautumista ja kasvatusperiaatteiden yhdenmukaisuutta, yhteisiä unelmia ja suhdetta menneisyyteen.

Koko perhettä koskevaa osiot (kysymykset 21-30) muokkasin eniten. Lisäsin ja muokkasin siihen kysymyksiä 21, 23, 25, 27 ja 29. Muokatuissa kysymyksissä vanhempi arvioi koko perheen yhteisen ajan määrää (kysymys 21), perheen tapaa tehdä päätöksiä ja ratkaisuja (kysymys 23), aikuisten ja lasten välisiä suhteita (kysymys 25), kodin tilojen riittävyttä ja toimivuutta (kysymys 27) ja perheen rajoja ja suhteita muuhun verkostoon (kysymys 29).

Aikuisten ja lasten välisissä suhteissa aikuinen arvioi roolien selkeyttä ja vakautta, aikuisen ja lapsen välisen yhteisen ajan riittävyyttä, aikuisen ja lapsen tapaa ratkaista erimielisyydet ja aikuisten ja lasten välistä kiintymystä. Perheen rajoilla ja suhteilla muuhun verkostoon tarkoitetaan suhdetta sukulaisiin, lasten muihin läheisiin, kuten eri taloudessa asuviin vanhempiin ja ystäviin.

Lomakkeeseen jäi yhteensä 30 kysymystä.

Loppuun liitin pohjan sukupuun tekoa varten. Sukupuun tarkoitus tehdä perheen kanssa ensimmäisillä tapaamiskerroilla, jotta perheen suhteet on helpompi hahmottaa ja tehdä näkyväksi. Monimuotoisten perheiden verkostojen laajuus ja moninaisuus on selkeästi yksi perheiden arkeen vaikuttava tekijä ja sukupuun avulla sen läpi käyminen on sekä perheelle että työntekijälle selventävä tapa aloittaa yhteinen työskentely.

Lopussa on myös lasten arjen arviointilomake, johon lisäsin äidin ja isän lisäksi äiti- ja isäpuoliroolit sekä sijaisisä- ja sijaisäitiroolit. Lasten sisarusrooleja en eritellyt esimerkiksi täys- ja uussisaruksiin, koska lapset eivät useimmiten erottele sisaruksia biologisiin ja ei-biologisiin sisarusiin.

5. POHDINTA

Kehittämistyö oli tarvelähtöinen ja palvelee omaa työyhteisöä. Jokainen perhe on yksilöllinen ja toimii ja ratkaisee asioita omalla tavallaan. Monimuotoisiin perheisiin liittyy kuitenkin joitain yhtäläisyyksiä, jotka nimenomaan vaikuttavat ratkaisevasti perheen arkeen. Oleellinen asia monimuotoisten perheiden arjessa näytti haastattelujen, teorian ja käytännön kokemusten perusteella olevan verkostojen monimuotoisuus, joka oli selkeästi muokattava ja eriteltävä osa-alue lomakkeessa. Toinen monimuotoisten perheiden erityinen yhtäläisyys näytti olevan ajan riittävyys suhteessa koko perheeseen, lapsiin ja parisuhteeseen.

Sijaisperheissä ja uusperheissä ulkopuolisuuden tunteet ja ajan riittämättömyys ovat haasteita. Myös perheen ulkopuolelta tulevat paineet lasten biologisen verkoston suunnalta voivat luoda haasteita perheen arkeen. Perheen sisäisten ja ulkoisten rajojen määrittäminen on merkittävää perheytyymisen ja arjen sujuvuuden kannalta. Toisaalta lapsen toinen koti ja menneisyys kulkevat perheen arjessa mukana väistämättä, ainakin mielikuvissa. Siihen lapsella on myös oikeus ja sille pitää antaa lupa ja tilaa. Sateenkaariperheen haasteet voivat olla hyvin samantyyppisiä riippuen verkostojen muodostumisesta.

Arviointilomakkeen tarkoitus on olla asiakasta osallistava ja toisaalta vaikuttavuutta mittaava. Lomakkeessa on haluttu selvittää perheen arjen sujuvuutta perheen omasta näkökulmasta. Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa oleellisesti juuri arjen sujuvuus ja turvallisuus.

Arjessa on konkreettisia asioita, kuten päivärytmi, koulunkäynti, ruokailut, harrastukset, erimielisyydet, joita on helppo havaita silmin. Perheen väliset vuorovaikutussuhteet ja – rakenteet vaativat kuitenkin lähempää tarkastelua ja tutustumista perheeseen. Perheen vuorovaikutussuhteissa voi olla hämmentäviä, ulkopuolisuuden tunnetta lisääviä tai pelottaviakin piirteitä perheenjäsenille itselleen. Näiden suhteiden avaaminen yhdessä asiakkaan kanssa vaatii aikaa ja luottamusta. Usein työskentely onkin helpompi aloittaa hyvin konkreettisin tavoittein ja keskittyä perheen vuorovaikutukseen asiakassuhteen edetessä. Lähtökohta tässä prosessissa on, että asiakas itse lähtee työstämään asioita, joilla kokee olevan merkitystä omaan arkeensa.

Toimiva parisuhde on toimivan perhe-elämän kivijalka ja tähän kiinnitin lomakkeen kehittämisessä huomiota. Toisaalta jos perheessä on vain yksi vanhempi, ei parisuhdetta voi arvioida. Tässä tapauksessa voisi olla mahdollista ajatella parisuhteen sijaan jaetun vanhemmuuden arvioimista. Vanhempi arvioisikin kasvatusvastuun jakautumista ja kasvatusperiaatteiden yhdenmukaisuutta, riitelyä eli asioiden ratkomista ja suhdetta menneisyyteen eli esimerkiksi eron käsittelyä suhteessa toiseen vanhempaan, joka ei asu samassa taloudessa. Parhaimmillaan lomaketta voisi muokata juuri sopivaksi kyseiselle perheelle. Tämä ehkä vaatisi sen, että ennen arvioinnin tekoa, tehtäisiin asiakkaan sukupuoli, jotta työntekijä osaisi kiinnittää huomiota oikeisiin suhteisiin ja avata arvioinnin kysymykset asiakkaalle oikein.

Kaikkia kolmea perhetyyppiä yhdistää mielestäni ulkopuolelta tulevat ennakkokäsitykset, myytit ja mielikuvat ja niiden luomat paineet, joita kulttuurimme välittää. Uusperheessä on eronneita, karanneita, ilkeitä äitipuolia ja perheen rikkojia, sijaisperheissä rakkautta pursuavia, kaiken kestäviä hyväntekijöitä ja toisaalta lapsen varastajia. Sateenkaariperheillä ei ole yhteiskunnallisesti hyväksyttyä statusta ja suhtautumistapa voi olla vielä jopa halveksuva kahden samaa sukupuolta olevan aikuisen perheeseen. Todellisuudessa kaikki nämä perhetyypit ovat tavallisia perheitä, joilla on samat vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja arkeen liittyvät ilot ja surut. Oleellista ehkä on se, että työntekijä näkee ilmiöiden ja ennakkokäsitysten taakse ja suhtautuu jokaiseen perheeseen yksilöllisesti perheen erityispiirteet huomioiden.

Miettikää perheenne arkea. Molemmat perheen aikuiset täyttävät oman lomakkeen. Arvioikaa asteikolla 1-4, mitkä asiat toimivat perheessänne hyvin ja mitkä asiat huolestuttavat. Ympyröikää arviotanne vastaava numero. Arviointi avataan yhteisellä keskustelulla ja sitä käytetään tavoitteiden muodostamisen pohjana.

Ensin vanhempi arvioi lapsen arkeen liittyviä asioita (kysymykset 1-8) ja tämän jälkeen omaan ja puolison arkeen liittyviä asioita (kysymykset 9-20). Lopuksi vanhempi arvioi koko perheen arjen sujuvuutta (kysymykset 21-30).

(kuvat: google)

Arviointiasteikko:

- 1 = sujuu tosi hyvin, ei huolestuta
- 2 = sujuu, huolestuttaa vähän
- 3 = sujuu vaihtelevasti, huolestuttaa jonkin verran
- 4 = ei suju, huolestuttaa paljon

LAPSI:	PVM:
1. Lapsen fyysinen kehitys ja terveydentila	1 2 3 4
2. Lapsen psyykinen kehitys ja hyvinvointi	1 2 3 4
3. Lapsen arki	
- nukkuminen	1 2 3 4
- syöminen	1 2 3 4
- peseytyminen	1 2 3 4
- päivärytmi	1 2 3 4
- leikki/vapaa-ajan vietto	1 2 3 4
- harrastukset	1 2 3 4
- omatoimisuus	1 2 3 4
4. Lapsen käyttäytyminen	
- siirtymätilanteet	1 2 3 4
- tunteiden hallinta ja osoittaminen	1 2 3 4
- keskittymiskyky	1 2 3 4
- aktiivisuus tai vetäytyminen	1 2 3 4
5. Lapsen sosiaaliset suhteet	
- suhde vanhempaan	1 2 3 4
- suhde eri taloudessa asuvaan vanhempaan	1 2 3 4
- suhde täyssisaruksiin	1 2 3 4
- suhde uussisaruksiin/sijaissisaruksiin	1 2 3 4
- suhteet ystäviin	1 2 3 4
6. Lapsen koulunkäynnin/päivähoidon sujuminen	1 2 3 4
7. Lapsen päihteidenkäyttö	1 2 3 4
8. Muu, mikä:	1 2 3 4

LAPSI:	PVM:
1. Lapsen fyysinen kehitys ja terveydentila	1 2 3 4
2. Lapsen psyykinen kehitys ja hyvinvointi	1 2 3 4
3. Lapsen arki	
- nukkuminen	1 2 3 4
- syöminen	1 2 3 4
- peseytyminen	1 2 3 4
- päivärytmi	1 2 3 4
- leikki/vapaa-ajan vietto	1 2 3 4
- harrastukset	1 2 3 4
- omatoimisuus	1 2 3 4
4. Lapsen käyttäytyminen	
- siirtymätilanteet	1 2 3 4
- tunteiden hallinta ja osoittaminen	1 2 3 4
- keskittymiskyky	1 2 3 4
- aktiivisuus tai vetäytyminen	1 2 3 4
5. Lapsen sosiaaliset suhteet	
- suhde vanhempaan	1 2 3 4
- suhde eri taloudessa asuvaan vanhempaan	1 2 3 4
- suhde täyssisaruksiin	1 2 3 4
- suhde uussisaruksiin/sijaissisaruksiin	1 2 3 4
- suhteet ystäviin	1 2 3 4
6. Lapsen koulunkäynnin/päivähoidon sujuminen	1 2 3 4
7. Lapsen päihteidenkäyttö	1 2 3 4
8. Muu, mikä:	1 2 3 4

1 sujuu tosi hyvin, ei huolestuta - 2 sujuu, huolestuttaa vähän - 3 sujuu vaihtelevasti, huolestuttaa jonkin verran - 4 ei suju, huolestuttaa paljon

VANHEMPI	PVM:
9. Oma terveys	1 2 3 4
10. Oma jaksaminen arjessa	1 2 3 4
11. Oma päihteidenkäyttö	1 2 3 4
12. Oma työtilanne/opiskelutilanne	1 2 3 4
13. Puolisoiden välinen suhde	
- yhteisen ajan määrä	1 2 3 4
- läheisyys, kiintymys	1 2 3 4
- riitely	1 2 3 4
- kasvatusvastuun jakautuminen	1 2 3 4
- kasvatusperiaatteiden yhdenmukaisuus	1 2 3 4
- yhteiset unelmat	1 2 3 4
- suhde menneisyyteen	1 2 3 4
14. Puolison terveys	1 2 3 4
15. Puolison jaksaminen arjessa	1 2 3 4
16. Puolison päihteidenkäyttö	1 2 3 4
17. Puolison työtilanne/opiskelutilanne	1 2 3 4
18. Kodista huolehtiminen	1 2 3 4
19. Taloudellinen tilanne	1 2 3 4
20. Muu, mikä?	1 2 3 4

KOKO PERHE	PVM:
21. Koko perheen yhteisen ajan määrä	1 2 3 4
22. Koko perheen yhdessäolon sujuminen	1 2 3 4
23. Perheen tapa tehdä päätöksiä/ratkaisuja	1 2 3 4
24. Perheenjäsenten tapa ilmaista tunteita	1 2 3 4
25. Aikuisten ja lasten väliset suhteet	
- roolien selkeys/vakaus	1 2 3 4
- aikuisen ja lapsen välisen yhteisen ajan riittävyys	1 2 3 4
- aikuisten ja lasten tapa ratkaista erimielisyydet	1 2 3 4
- aikuisten ja lasten välinen kiintymys	1 2 3 4
26. Perheen saamien palveluiden riittävyys	1 2 3 4
27. Kodin tilojen riittävyys/toimivuus	1 2 3 4
28. Asuinympäristön viihtyvyys ja turvallisuus	1 2 3 4
29. Perheen rajat ja suhteet muuhun verkostoon	
- sukulaisiin	1 2 3 4
- lasten muihin läheisiin (esim. muualla asuvat vanhemmat)	1 2 3 4
- ystäviin	1 2 3 4
30. Muu, mikä?	1 2 3 4

1 sujuu tosi hyvin, ei huolestuta - 2 sujuu, huolestuttaa vähän - 3 sujuu vaihtelevasti, huolestuttaa jonkin verran - 4 ei suju, huolestuttaa paljon

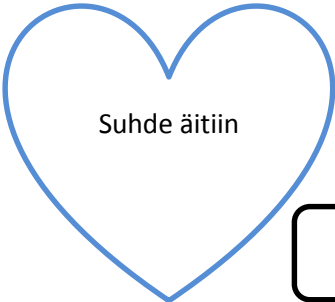
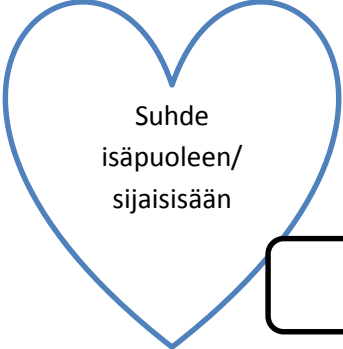

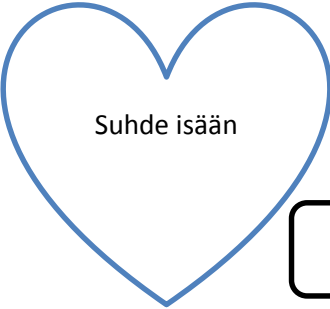
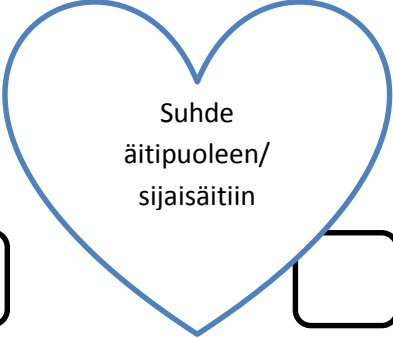

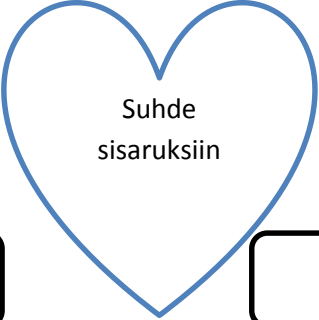

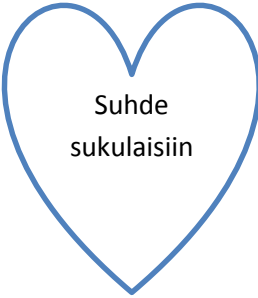
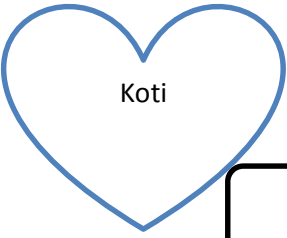
PERHEEN SUKUPUU

LASTEN ARJEN ARVIOINTILOMAKE

Laita ruutuun ☺ jos asia on mielestäsi hyvin.

Laita ruutuun ☹ jos ihan pieninkin juttu askarruttaa mieltäsi.

 <p>Oma terveys/ sairastelu</p>	☐	 <p>Suhde äitiin</p>	☐	 <p>Suhde isäpuoleen/ sijaisisään</p>	☐
 <p>Oma mieliala</p>	☐				
 <p>Arkipäivien sujuminen</p>	☐	 <p>Suhde isään</p>	☐	 <p>Suhde äitipuoleen/ sijaisäitiin</p>	☐
 <p>Kaverit</p>	☐	 <p>Yhdessä olo perheen kanssa</p>	☐	 <p>Suhde sisaruksiin</p>	☐
 <p>Harrastukset</p>	☐				
 <p>Koulu/ päiväkoti</p>	☐	 <p>Suhde sukulaisiin</p>	☐	 <p>Koti</p>	☐

LÄHTEET

- Haastattelut 21.-22.5.2014/Eräpuro
- Hyvärinen & Hyvärinen, 2013. Arki uusperheessä, opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta.
- Jämsä, J. (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. WS Bookwell Oy, Juva.
- Koivuniemi, Kirsi, 2013. Perheen arvioinnista yhteistyöhön, avainkysymykset yhteisten tavoitteiden asettamiseen lastensuojelun perhetyössä, opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. <https://publications.theseus.fi>
- Laitila, Minna, 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenografinen lähestymistapa, väitöskirja. Itä-Suomen yliopiston terveystieteiden tiedekunta. <http://epublications.uef.fi>
- Malinen & Larkela, 2011. Parisuhde – uusperheen ydin. Väestöliitto.
- Pride-kirja, 2008. Toim. Hakkarainen & Koisti-Auer. Pride-valmennus sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Pesäpuu ry.
- Raittila & Sutinen, 2008. Huonetta vai sukua – Elämää uusperheessä. Hämeenlinna, Karisto Oy.
- Solantaus, T. 2008. teoksessa Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Toim. Jämsä, J.
- www.monimuotoisetperheet.fi
- www.stat.fi/meta/kas/uusperhe.html